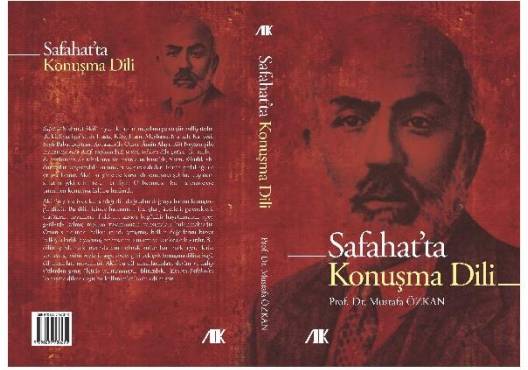

**Prof. Dr. Mustafa Özkan, *Safahat'ta Konuşma Dili*,
Akademik Kitaplar Yayınları, İstanbul 2018, 455 s., ISBN
978-605-9786-27-0 (Tanıtma)***

Mariana BUDU**

Birinci İstiklâl ve istikbal mücadelesinin en çetin geçtiği dönemlerde bağımsızlık fikrini İslâm coğrafyasına taşıyan Mehmet Akif Ersoy, vefatının 81. yılı münasebetiyle birçok biçimde anılmıştır. Prof. Dr. Mustafa Özkan, büyük şairimizin aziz hatırasını saygıyla anarak, onun Türk Diline kattığı zenginliği vurgulamak için *Safahat'ta Konuşma Dili* kitabını okuyuculara sunmaktadır. Son yıllarda üniversitelerde yazarlarımızla veya şairlerimizle ilgili çalışmalara ağırlık verildiğini görüyoruz, okuyoruz. Bu çalışmalar, Türk Dilinin gelişmesi ve yayılması açısından önemli bir kazanç olmaktadır. Değişik edebî türlerde

* Bu çalışma 27.05.2019 tarihinde dergimize gönderilmiş; 30.05.2019 tarihinde değerlendirilmeye alınmış; 25.07.2019 tarihinde kitap tanıtımı çalışmalarının incelenmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Atıf şekli; Mariana Budu, Prof. Dr. Mustafa Özkan, *Safahat'ta Konuşma Dili*, Akademik Kitaplar Yayınları, İstanbul 2018, 455 s., ISBN 978-605-9786-27-0 (Tanıtma), *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: I, s. 165-171.

** Öğr. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, mariana.budu@istanbul.edu.tr

yoğun bir yayın faaliyetine girilerek dilimizin gelişmesine ve zenginleşmesine değerli katkılarda bulunmaktadır.

Bir şairin edebî kişiliğinin ortaya konması, onun iç dünyası, duygu ve düşüncelerinin anlaşılması için, onun dili ve üslûbunun incelemesi önemli bir yer tutmaktadır. *Safahat'ta Konuşma Dili* adlı çalışmayla, Prof. Dr. Mustafa Özkan bize Mehmet Akif Ersoy'un dili ve üslûbunu ortaya koyar. Prof. Dr. Mustafa Özkan'a göre: “*Akif'in sanatının en büyük özelliği, toplum hayatını anlatmaktır. Onun şiirlerinde mahallî hayat sahneleri, canlı bir şekilde, çevreleri, şahısları, olayları, maddî ve manevî bütün özellikleriyle görülür. Onun yetiştiği devir, toplumumuzun sosyal buhranlarla çalkalandığı bir devir. Bu bakımdan Akif, şiirlerinde bireysel duygulardan çok toplum sorunlarına önem vermiştir. İnsandan hareket ederek toplumun kanayan yaralarına parmak basmış, toplumda var olan derin sebeplerini ve çözüm yollarını sade bir dil ve yalın bir üslûpla anlatmıştır.*”

Mehmet Akif Ersoy'un edebî kişiliği üzerinde birçok makale yazan Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş şair hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “*Şairin üslûbu sade, külfetsiz ve rahat bir söyleyişe dayanır. Tabiiik, samimiyet ve yerlilik en belirli vasıflardır. Dili temiz, duru, pürüzsüzdür. Sade yazmakta zamanına göre çok ileride olan Akif, şiirimize halk dilini mahalle, sokak konuşmasını getirmiştir.*”¹

Aynı duruşu Prof. Dr. Zeynep Korkmaz da sergilemektedir: “*... Akif, sanatında dinî ve millî kültürle bütünleşmiş şuurlu bir heyecanı hâkim kılan güçlü ve coşkulu bir vatan şairidir. İnsandan hareket ederek, günlük olayları ve çeşitli hayat sahnelerini tasvir yolu ile, toplumdaki gizli derinlere, kanayan yaralara parmak basan idealist bir toplum şairidir.*”²

Mehmet Akif'in *Safahat'*ı yedi kitaptan oluşan şiir külliyyatının adıdır. Mehmet Akif, *Safahat'*teki şiirlerin bazılarında ağır ve terkipli bir dil kullanmışken, bazılarını ise sade bir Türkçe ile kaleme almaktadır. *Safahat'*ta yer alan “Hasta”, “Küfe”, “Hasır”, “Meyhane”, “Mahalle Kahvesi”, “Seyfi Baba”, “Bayram”, “Koca Karı ile Ömer”, “Âmin Alayı”, “Kör Neyzen” şiirlerinde Akif'in toplumdaki sosyal sefaleti; toplumun alt tabakasına ait insanların hastalık, ölüm, fakirlik vb. durumlar karşısındaki tutumları ve çaresizlikleri bütün çıplaklığı ile ortaya koyduğunu dile getirmektedir. Prof. Dr. Mustafa Özkan, Akif'in bu şiirlerinde konuşma üslûbunun hâkim olduğunu, karşılıklı konuşma şekline dayanan anlatım şeklini tercih ettiğine de dikkatimizi çekmektedir.

Geçen akşam eve geldim. Dediler:

-Seyfi Baba

¹ Faruk Kadri Timurtaş, “Mehmet Akif'in Türkçeciliği”, *Düşünen Adam*, Aralık 1961, s. 15.

² Zeynep Korkmaz, “Mehmet Akif'te Dil ve Üslûp Özellikleri”, *Türk Dili*, sy. 420, s. 555.

Hastalanmış, yatıyormuş.

-Nesi varmış acaba?

-Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah.

Keşki ben evde olaydım... Esef ettim vah vah!

Bir fener yok mu, verin ... Nerde sopam? Kız çabuk ol.

Gecikirsem kalırım beklemeyin... Zîrâ yol

Hem uzun hem de bataklıktır....

(Seyfi Baba)

Mehmet Akif'in şiirlerinde aydın tabakadan en basit halk tabakasına kadar her sınıf insanın dilini bulmak mümkündür. Konuştuğu kişilerle kullandığı dil arasında tam bir uyum vardır. Bu şiirlerde Akif Türkçeyi kaba söyleyişleri, küfrü, argosu, bedduası, mahallî söyleyişleri ve ağız özellikleri dahil her yönüyle kullanmaktadır. Böylece gerçek bir tablo çizmek için söyleyenlerin dilinden aldıklarını olduğu gibi şiirlerine aktarmaktadır. Fakat, zamanında, özellikle "Mahalle Kahvesi", "Meyhane" ve Köse İmam" şiirlerinde kullanılan kaba ve çirkin kelimelerin çok büyük hata olduğu ileri sürülmüştür.³

Akif'in kullandığı dil, doğrudan doğruya halkın konuştuğu zengin bir dildir. Çünkü içinde halkımızın inançları, âdetleri, gelenekleri, atasözleri, deyimleri, folkloru, kısaca bugünkü hayatımızdan epey gerilerde kalmış toplum yaşamımızın yansımaları bulunmaktadır. Onun şiirlerinde, halkın içinde yetişmiş halkın değerlerini bizzat halkıyla birlikte yaşamış bir insanın samimi ve katkısız dili vardır. Bu sebeple Prof. Dr. Mustafa Özkan, *Safahat'ta Konuşma Dili* kitabında *Safahat'ta* konuşma diline özgü kullanımları konu etmiştir.

Safahat'ta Konuşma Dili kitabı başlıca dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, "Türkçenin Yenileşme Ekseninde Mehmet Akif" adını taşımaktadır. Burada Akif'in kısa biyografisi, karakteri, sanat anlayışı, Türkçe hakkındaki görüşleri, Akif'in şiir dilinin bazı özellikleri ve kısaca üslubu üzerinde durulmuştur.

Safahat'ta Konuşma Dili kitabın ikinci bölümü, "Safahat'ta Konuşma Dili Özellikleri" adını taşımaktadır. Bu bölümde ilk olarak ortak dil üzerinde durulmaktadır. Prof. Dr. Mustafa Özkan'a göre ortak dil, "Bir toplulukta bölgeler üstü anlaşma aracı olarak tanınıp benimsenen ve kurumlaşan dildir. Bu dil, bir ülkede

³ Fatih Andı, "Safahat-Birinci Kitab'ın Devrinde Uyandıran Akisler", *İlmî Araştırmalar*, nr.1, İstanbul 1995, s. 56.

konusulan lehçe ve ağızlar içerisinde yaygınlaşarak hâkim duruma geçen, herkes tarafından benimsenip kullanılan yazı ve edebiyat dilidir.” İkinci olarak Prof. Dr. Mustafa Özkan yazı ve konuşma dili üzerine durmaktadır. Prof. Dr. Mustafa Özkan’a göre yazı dili, “*Bir konuşma dilinin yazıya geçirilmesinden ortaya çıkan ve çeşitli ilim ve sanat eserlerinin kaleme alınmasından kullanan dildir... Yazı dili ses, şekil ve cümle bakımından işlenmiş ve geliştirilmiş, yani kültür ve medeniyet dilidir. Üzerinde rahatça düşünmek ve işlemek mümkün olduğundan, yazı dili kuşaklar boyunca sürekli geliştirir ve zenginleştirilir... Yazı dili kâğıt üzerinde devam eden gelenekle kuşaklar boyunca sürüp gider.*” Konuşma dili ise “*Kuşaklara ve bireylere bağlı olarak varlığını devam ettirdiği için, bireyle birlikte o da kaybolur.*” Prof. Dr. Mustafa Özkan “ortak dil”, “yazı dili” ve “konuşma dili” tanımları ve arasındaki farkları da belirttikten sonra, *Safahat*’ta konuşma dili özellikleri üzerinde durmaktadır.

Prof. Dr. Mustafa Özkan, konuşma dili özellikleri bakımından *Safahat*’ta argo ve kaba söz kullanımı alt bölümünde “Hasta”, “Küfe”, “Hasır”, “Meyhane”, “Mahalle Kahvesi”, “Seyfi Baba”, “Bayram”, “Koca Karı ile Ömer”, “Âmin Alayı”, “Kör Neyzen” gibi şiirlerinden tespit etmiştir. Yazar, *Safahat*’taki bu tür kullanışları, alfabetik bir düzen ve kullanıldıkları bağlam içerisinde anlamlarını da belirterek göstermiştir:

dilli düdük: Çok konuşan kimse.

Ötüyor her taşın üstünde birer dilli düdük.

Dinliyor kaplamış etrafını yüzlerce hödük

(Süleymaniye Kürsüsünden, s. 176)

kaltaban: Namussuz, yalancı, hileci.

Ne saygı var ne hayâ var. Eğer bizim işimiz,

Bu kaltabanlara kalmışsa vay benim başıma!

(Mahalle Kahvesi, s. 123)

yardakçı: Kötü işlerde birine yardım eden kimse.

İyi gün dostu herifler, o ne yardakçı gürûh

O ne müstekreh adamlar! Hani bakmak mekrûh.

(Asım, s. 369)

Prof. Dr. Mustafa Özkan, *Safahat*’ta ses olaylarından kaynaklanan kullanımlar alt bölümünde, konuşma diline özgü kullanışları ses türemesi, ses düşmesi, hece düşmesi, ses değişmesi vb. ses özelliklerini açıklayarak, alfabetik sırada incelemiştir:

ağsı: “Ağası”

ağsı < ağ+ası, *ağa* kelimesine, teklik 3. şahıs iyelik eki +sı eklenince, vurgusuz orta hece ünlüsü düşmüştür. Ayrıca damak ünsüzünün sızıcılığını kaybedip erimesiyle de ünlü uzaması söz konusudur.

Oruç sıcaqlara gelmiş. Kır Ağsı bakmış ki:

(Asım, s. 387)

allettirikçi: “Elektrikçi”

allettirikçi < elektrik+çi, *elektrikçi* kelimesinin halk dilinde aldığı şekil. Kelimenin bünyesinde iç seste damak ünsüzü k'nin düşmesi, ünsüz ikizleşmesi ve ünlü türemesi olmuştur. Ayrıca ön seste *e>a* değişmesi de vardır. Türkçenin hece yapısına aykırı olan alıntı kelimelerde söyleyişi kolaylaştırmak için yan yana gelen düzensiz ünsüzler arasına **ı, i, u, ü** gibi dar ünlülerden biri getirilerek heceler, Türkçe söyleyişe uydurulur. Daha çok konuşma dilinde rastlanan bu ses olayının yazı diline geçmiş örnekleri de vardır: *şilep* <*schlepp*, *pirzola* < *brisiola* gibi.

Alettirikçilrin keyfi pek yolunda hele:

Gelen yapışmada bir mutlaka o saplı tele.

(Bayram, s. 51)

hartayı: “Haritayı”

hartayı < harita-y-ı, kelimedede orta hece ünlüsü düşmüştür.

“Getirin hartayı!” der; baksana maşallah:

(Asım, s. 404)

Safahat'ta konuşma diline özgü yapı kullanımı ayrı başlıklar altına ele alınmıştır. Sırasıyla a) Ünlemler: **a!, aman, ay!, behey!, heyhat! Vay!**, b) Tekrarlar: **çırçıplak, öbek öbek, bakar bakar, güm güm, küt! Küt!, paldır küldür!** gibi. c) Kalıp Sözler: **kıyamet mi kopar?, Allahı seversen, Allah'tan utan, bereket versin, farz edelim, aşk olsun, gözü çıksın** gibi. ç) Devrik Yapı Cümle Kullanımı alt bölümünde metinlerindeki bu tür cümlelerin tamamını göstermek yerine, Prof. Dr. Mustafa Özkan bazı örnekler vermekle yetinmiştir. Çünkü Akif şiirlerinde doğallığı sağlamak amacıyla, devrik cümle çok kullanmıştır:

*Hastalık çünkü **değil** öyle ehemmiyetsiz.*

.....

*Nöbet üstüne adam **kaçmalı** yorgunluktan;*

.....

Bir ay evvel biliyordum ne vahim olduğunu...

(Hasta, s. 11-12)

Üçüncü bölüm, “Safahat’ta Deyimler ve Kalıp Sözler” adını taşımaktadır. Prof. Dr. Mustafa Özkan bu bölümde başta deyimleşme olgusunu daha sonra deyimlerde kalıplaşma dereceleri terimlerini açıklamaktadır. *Safahat*’ta geçen bütün deyimsel yapılar ve ilişki sözleri alfabetik sırada verilerek her biri ayrı ayrı anlamlandırılarak ve hangi şiirde geçiyorsa, geçtiği yerdeki örnekler de gösterilmektedir:

adam hesabına koymamak: Değer vermemek, küçük görmek, varlığını kabul etmemek, hiçe saymak.

-Kim uğraşır a babam, bunca yıllık ehlim iken,

Adam hesabına koymam bizim köroğlunu ben.

(Mahalle Kahvesi, s. 125)

baykuş gibi ötmek: Uğursuzluk getirdiğine inanılan sözler sarfetmek.

Ya ne var? Bir kuru dil, siz buyurun, karnım tok!

Ötmeyin nafile baykuş gibi karşımda, susun!

(Asım, s. 398)

deveye neye boynun bu kadar eğri demişler, a kuzum, hangi yerim doğru, demiş: Yapılan iş her yönüyle yanlış, doğru yeri yok.

“Neye boynun bu kadar eğri demişler, deveye,

A kuzum, hangi yerim doğru, demiş.” Söz de budur.

(Asım, s. 417)

kırk ev kedisi: Birçok eve girip çıkan (kimse).

Milletin beş parasız onda, emin ol, yedisi!

Gündüzün aç dolaşır, akşama kırk ev kedisi!

(Asım, s. 417)

nefes ettirmek: Bir hastalığı bir rahatsızlığı geçirmek veya göz değmesinin etkisini azaltmak için okuyup üfleme.

-*Hanım, geçer, nefes ettir...*

-*Geçer mi? İnşallah.*

(Hasır, s. 32)

Dördüncü bölüm ise “Seçilmiş Metinlerden” oluşmaktadır. Bu metinler, daha ziyade konuşma dili özelliklerini yansıtan ve karşılıklı konuşma üslûbu içinde oluşturulmuş metinlerdir.

Safahat'ta Konuşma Dili kitabı, yukarda örnek olarak gösterdiğimiz şekilde düzenlenen bölümlerle okuyucuya derli toplu ve detaylı bir çalışma sunan Prof. Dr. Mustafa Özkan, incelemesini *Safahat*'ın bütün şiirlerine bağlı kalarak yapmıştır. Konuşma diline dayalı örnekler “Hasta”, “Küfe”, “Hasır”, “Meyhane”, “Mahalle Kahvesi”, “Seyfi Baba”, “Bayram”, “Koca Karı ile Ömer”, “Âmin Alayı”, “Kör Neyzen” gibi şiirlerinden seçilmiştir.

Safahat'ta Konuşma Dili Türk Dili, dil ve edebiyat ile uğraşan ve seven tüm okuyuculara sunulmuştur.